

## Пророци\*

### УОПШТАВАЊА И ЗАКЉУЧЦИ

#### Глава седма

Приповедање Књиге изласка 1—15, у коме је на основу Мојсијеве делатности у време изласка Израиља из Египта био скициран поглед Мојсијевог закона на суштину пророчке службе у старозаветној теократији, истиче пророка као извршитеља Божјег суда, који се испољава кроз саме догађаје и који позива Израиљ да пређе у нову ситуацију или у ново историјско и уједно с тим — у ново религиозно стање које више одговара његовом позиву изабраног народа. Према том приповедању пророк на свом личном искуству унапред преживљава онај суд којим Бог суди народ и тиме улази у област новог откривења које је намењено целом народу. Но да ли тако гледају на пророчку службу остале књиге, нарочито пророчке? Има ли у Библији елементи који сведоче о истоветности погледа и дозвољавају ли ти елементи да се уопште закључци до којих је довела анализа Књиге изласка 1—15? Другим речима, може ли се на основу Књиге изласка 1—15 одредити суштина пророчке службе и пророчке харизме?

#### § 1. Да ли се сведочанство Књиге изласка 1—15 може применити на делатност других пророка?

Уопштавање о коме је реч свакако ће изгледати оправданије после детаљне анализе списа и делатности свих старозаветних пророка. Уосталом, у односу на пророке, Библија садржи сведочанства књижевног, а такође и историјског и биографског карактера, која уз детаљну анализу проповеди пророка омогућују да се увиди да су

---

\* Преведено из: ВЕСТНИК РУССКОГО СТУДЕНЧЕСКОГО ХРИСТИАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ, № 106 (4, 1972), Париж — Њу-Йорк, стр. 24—44. — Превео Младомир А. Тодоровић.

Почетак види у ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕДИ, бр. 2, 1973, стр. 83—106; и бр. 3, 1973, стр. 173—187.

пророци непрестано иступали као извршитељи Јахвеовог суда и у том својству потпомагали религиозни напредак Израиља.

*А. Књижевна сведочанства.* У књижевна сведочанства може се убројати честа употреба јеврејског израза *масса* (јевр. מַסָּא) у заглављима појединих пророчанстава као и неких пророчких књига, израза који се у словенској Библији најчешће преводи као „*пророчество*” (српски: пророчанство). Међутим, садржина текстова који имају тај израз у заглављу показује да пророчанска проповед коју они наводе има сасвим изузетан и одређен карактер и намену. Тај израз не може се наћи у заглављима свих него само неких пророчанстава једног истог пророка. Тако, у књизи пророка Исаије он се налази у заглављу пророчанстава о Вавилону (13, 1), о Моаву (15, 1), о Дамаску (17, 1), о Египту (19, 1), о „пустињи на мору” (21, 1), о Едому (21,11), о Арабији (21, 13), о „долини виђења” (22, 1), о Тиру (23, 1), о „животињама које иду на југ” (30, 6—7), Али, као што рекосмо, тај израз може стајати и у заглављу целих књига, што видимо у књизи пророка Наума (1, 1) и у Књизи пророка Авакума (1, 1). Употреба тог израза није дело самог пророка него редактора његове књиге. Она показује како су се у предању примала и тумачила нека веома карактеристична пророчка иступања.

Тај израз се може буквално превести као *тегоба, бреме*.<sup>18</sup> Септуагинта га у већини случајева преводи речју *лимма* (од *ламвано* узети), у Вулгати се преводи са *ONUS*. Може се, наравно, тај израз схватити као указивање на божанско порекло пророчке речи, представљене у облику неког бремена које је Бог положио на пророка, с тим да га он преда ономе коме је оно намењено, да му пренесе ту реч. Но треба истаћи: реч *масса* као по правилу стоји у заглављу претећих пророчанстава која имају карактер изобличавања и осуде. У њима пророци исказују суд, што је на пример карактеристично за Наумово пророчанство о Ниниви (Наум 1, 1). Та реч је такође употребљена у заглављу пророчанстава о народима која су наведена у Књизи пророка Исаије. То заглавље налази се такође и у случајевима прекорних пророчанстава која су упућена против народа Божјег. То видимо, на пример, у Књизи пророка Авакума (1, 1) и такође на почетку Исаијиног пророчанства о „долини виђења”, тј. о Јерусалиму (Ис. 22, 1). На основу тих текстова може се закључити да је израз *масса* био употребљен у списима неких пророчанстава да би изразио идеју судске пресуде која се садржи у њима, пресуде коју је Бог преко пророка изрекао или на неки многобожачки народ или на сам богоизабрани народ. Пошто су сва пророчанства с таквим заглављем била изречена у вези с кризама, поводом криза које су већ настале или ће настати, може се закључити да је свака криза која је била праћена иступањем пророка имала за староизраиљско предање елементе Божјег суда. Предање је заправо то видело у великој кризи изласка Израиља из Египта.

Може се додати да се тема о суду јавља у пророчким списима као једна од сталних тема. Подробно испитивање пророчких списа

<sup>18</sup> Тако су га управо схватили и превели руски синодални преводиоци преводећи пророчанство о »животињама које иду на југ« (Ис 30, 6). (У Даничићевом преводу Старог завета обично се преводи речју *бреме*).

показаће како се та тема појавила код пророка и како се она код њих развијала. Али пре сваког испитивања треба напоменути да се та реч суд среће 25 пута у Књизи пророка Исаије, 10 пута у Књизи пророка Јеремије, 10 пута у Књизи пророка Језекиља, 8 пута у Књизи пророка Осије, 2 пута у Књизи пророка Јоиља, 4 пута у Књизи пророка Амоса, 2 пута у Књизи пророка Михеја, 3 пута у Књизи пророка Авакума, 1 пут у Књизи пророка Софоније, 1 пут у Књизи пророка Малахије. Уз то се може приметити: ако Јоиљ употребљава реч суд само два пута, а Софоније један пут, тема о суду је главна, ако не и једина, тема проповеди обојице поменутих пророка. Све то показује како су често сами пророци у догађајима видели појаву Божјег суда и с њим повезивали своја иступања и своју проповед.

*Б. Сведочанства историјског или биографског карактера.* Као што је већ било запажено, пророцима није била реч једино средство изражавања и проповеди. Пророци су такође вршили симболичке радње. Исто тако, они су проповедали и својим спољашњим начином живота (Илија као пустињак). Такође се зна да су каткад својом јавном судбином пророци постојали живи знак, тј. очигледно сведочанство оне религијске истине коју је требало да оглашавају и која је требало да буде откривена целом народу путем практичног доживљавања те истине. У тим случајевима може се видети очигледна аналогија између тих пророка и Мојсијеве судбине која је насликана у Књизи изласка 1—15. Слично Мојсију, пре но што је он иступио пред фараоном и народом, пророци су били дужни да сами доживе кризу и на самом себи познају онај божански суд кроз који су пролазили историјски путеви свеколиког народа Божјег. Пре него сав народ пророци су морали да сами познају то ново откривење које су народу доносили та криза и тај суд. Тако је пророк Осија преко свога брака са женом блудницом (Ос 1—2) био у стању да проникне у тајну љубави Јахвеа према Израиљу, неверном народу, и да се научи да види моћ Божјег свепраштања, тј. све што је требало да се открије целом народу после његовог проласка кроз низ историјских судова, почев од катастрофе 722. године, у којој је пропало Северно, Израиљско царство. Већ смо споменули пророка Јеремију, кога је Јахве поставио да буде знак своме народу (Јер 12, 6; 16, 1—13). Пророк Јеремија је понео на себи сву судбину богоизабраног народа пре него што је та судбина постала стварност за народ. Пре но што је народ био одведен у ропство, пророк Јеремија је прошао кроз најтежа искушења и гоњења, али је кроз њих познао тајну близине Божје људском срцу, тајну која га је подржавала у вртлогу најтежих збивања (20, 7—18) и омогућавала му да верује у обновљење Израиља (в. гл. 32) и у његову светлу религиозну будућност (31, 23—40). Ту близину и љубав Божју познао је сав народ пошто је прошао кроз чиститељни доживљај вавилонског ропства; та близина Божја била је сила која га је подржавала у свим искушењима која су му пала у део у епохи после ропства и припремала га преко његових најбољих представника, тзв. „убогих” или *анавим*,<sup>19</sup> за прихватање учења о новозаветној благодати. Може се такође указати

<sup>19</sup> В. А. Gelin, *Les pauvres de Yahvé*, Paris 1953.

на присуство сличног низа догађаја у животу пророка Језекиља. Међу њима је, пре свега, његово удовство. Како сам каже, он је изгубио „утеху својих очију” баш у онај дан када је Навуходоносорова војска заузела Јерусалим (Јез 24. 15—27) и, по његовим сопственим речима, он је постао знак (ст. 24) за народ, пошто је сам био оличење изгнанства са родне земље и губитка религиозне престонице, што је предстојало целом народу Божјем у ропству. Такав значај има и тајанствена болест од које се разболео пророк Језекиљ да би преко ње најавио све невоље које су имале да се сруче на сав народ (в. цео контекст Јез 3, 25—1, 17). Усред таквих искушења требало је да пророк Језекиљ сведочи о присуству Јахвеове славе међу онима који су се налазили у расељењу у Вавилону (Јез 1, 4 и сл; ср. 3, 12 и сл.) и да води народ путем његовог пуног духовног препорода (Јез 36, 24—28). Наведене чињенице су потпуно довољне да се сматра теоријски могућим уопштавање закључака из Књиге изласка 1—15 у вези са пророчким служењем и делатношћу и да се на све кризе израиљске историје гледа као на судове Јахвеа, а на пророке као на оруђа тих судова Божјих, као на људе који су претходно преживели слична искушења, и као на преносиоце новог, религиозног откривења које је у вези са искушењима.

Но да ли се може објаснити изложено схватање криза и већ насликана улога пророка у светлу општег богословља о откривењу?

## § 2. Сведочанство Књиге изласка 1—15 и аналогна библијска сведочанства о пророчкој служби у светлу општег учења о откривењу

Основна поставка у области општег богословског учења о откривењу јесте начело аналогije, које се изражава грчком формулом *katá tin analogian*, тј. *по аналогiji*. То начело и та формула означава да Бог даје Своје откривење човеку саобразно томе колико може да прими и оствари то откривење. То начело и та формула, пре свега, имају у виду меру откривења које Бог дарује. У том случају они указују да Бог дарује откривење у складу с мером човекове способности за примање откривења. У складу са растом у човеку мере његових способности примања расте и мера онога што Бог даје у Старом завету Своме народу (Јевр. 1, 1), а такође и сва божанска педагогика коју Бог примењује у Старом завету на народ који је Он изабрао. У тој перспективи се објашњава и чињеница да у Старом завету постоје наговештаји свете историје Новог завета. Но начело аналогije има не само количинску него и квалитативну страну. И једна и друга страна тог начела могу учинити јаснијим однос између откривења, историјских криза и пророчке службе.

*А. Аналогija: откривење и кризе.* Овде се појављује, пре свега, количинска страна начела према којој Бог узима у обзир меру човекове способности да прими откривење које му Он даје. Тако Бог може да васпитава човека, да би се код њега развила способност примања откривења које му се предаје. Тиме се објашњава сва божанска педагогика у Старом завету. Ово што је речено такође обја-

шњава неопходност да човек прође кроз кризе и кроз њих прими откривење од Бога. Критички тренуци у животу људских друштава и појединаца неоспорно доприносе крајњем напрезању друштвених сила и уопште стваралачких моћи човека, и самим тим развијају његову пријемчивост за ново религиозно искуство које му предстоји. Но такође је неопходно да човеку или народу буде јасно значење кризе која је у току. Овде се појављује квалитативна страна аналогije. Њу ће тек да објасни пророк својим посредовањем.

*Б. Аналогија: откривење и пророци.* У откривењу се Бог приближава човеку и стога саображава се са мером човекове пријемчивости за откривење које му се даје. Али Он му се приближава још и на тај начин што при откривењу човеку говори на њему разумљивом језику. Преко пророка Бог говори човеку људским речима. Преко пророка, који за време кризе наступа с проповедањем, Божјем народу постаје разумљив пре свега језик оних догађаја у којима се криза одразила и појавила. Али и после кризе такође се може наћи реч откривења Божјег, реч која по својој божанској природи обавезно припада области трансцендентности. Изражена језиком људске речи, благодарећи посредовању пророка, трансцендентна (надпојавна) Божја реч самим тим постаје сасвим приступачна човеку. Но може се видети испољавање начела аналогije још у томе, што Бог врло често чини да пророк буде „знак за народ”, тј. најпре даје пророку да доживи оно искуство или ону религијску истину која се управо открива или оно религијско стање које треба да постане својина целог народа преко речи пророка и кризе на коју се гледа као на суд Божји.

*В. Аналогија: откривење и Божји судови.* Аналогија се такође може направити између карактера кризе и Божјег суда, који се преко ње објављује, и такође између Божјег суда и догађаја којима се Бог служи ради окончања кризе и добијања новог стања ствари. Божји суд је увек позив на неки подвиг вере. Садржај тог подвига зависи истовремено од стања које Бог осуђује кроз кризу и од новог стања и новог откривења које преко тог подвига народ треба да стекне. У тренутку Изласка из Египта Бог је осудио даљи боравак Израиља у Египту и тражио од њега да иде у земљу коју му је Он припремио као Своме народу изабраном. Криза и суд огледали су се у гоњењима која су у Египту чинила немогућим све нагодбе за даљи живот у Египту. Подвиг вере у тренутку Изласка састојао се у напуштању Богом осуђенога стања, тј. управо у Изласку из Египта и у ступању на пут који води у обећану земљу, уз чврсту наду како у обећање које је дао Јахве тако и у Јахвеову моћ коју је Мојсије познао и практично доживео пре него што се она открила свему народу. Послушавши Мојсија, упркос противљењу и сили фараона, народ је познао свога Бога као Јахвеа, тј. Бога који је присутан у његовој средини и који дејствује кроз историју.

Сличан низ аналогija може се видети у другој великој кризи израиљске историје на коју се већ више пута указивало. Имамо на уму вавилонско ропство. Ропство је било за грехе народа. Основни грех народа, како се види из проповеди свих пророка пре ропства,

састојао се у тежњи Божјег народа „да буде као сви други народи”. Суд се састојао у уништавању његове државе, у пресељењу на реке вавилонске, у осуди да живи „у земљи туђој”. Излазак из кризе ишао је кроз подвиг вере, који је водио кроз јаче буђење свести народа о свом позиву, другим речима — кроз прихватање Божјег суда и кроз покајање. Обративши се путем покајања које је доживео у ропству, народ је познао опраштајућу Божју љубав (проповед пророка Осије), Јахвеову блискост, јемство да ће Он чувати и препородити и чак да ће написати закон на његовом срцу (проповед пророка Јеремије), а такође — упркос удаљења народа од Јерусалимског храма — да ће се продужити у њему тајанствено присуство Јахвеове славе, што је извор деловања Божјег, који је водио народ ка његовом васкрсењу и ка месијанској будућности у обновљеној (и њему враћеној обећаној) земљи (проповед пророка Језекиља). Могли би се навести и други примери аналогнога поретка и карактера, који дозвољавају да се примени на друге пророке оно што је речено у Књизи изласка 1—15 поводом Мојсијеве делатности у тренутку велике кризе изласка из Египта и његовог духовног рођења Израиља као народа Божјег. Но и ово што је већ наведено потпуно је довољно за извођење низа закључака.

### § 3. Синтезе и закључци

У складу са претходном дефиницијом, коју смо навели у уводу нашега истраживања,<sup>20</sup> пророцима се могу назвати богонадахнути религиозни вођи, огласитељи речи Божје, који су чврсто уверени да их је сам Бог послао на ту њихову делатност и да Он и даље надахњује све њихове речи и дела, која они исказују или врше у току своје од Бога им поверене службе. Истраживање историје пророчке службе и делатности пророка у старозаветном Израиљу, које смо обавили, дозвољава нам да ту ранију дефиницију утаначимо и допунимо. Она, пре свега, показује да су пророци били људи који су кроз откривења примили непосредно знање Бога. Пророцима се лично открива божанска светост и божанска воља. То откривење учинило је пророке способним да казују богонадахнуте мисли о садашњости и прошлости, а такође и о будућности народа Божјег. Наше истраживање такође је показало да је то богознање саопштавано пророцима да би они у име Божје саопштавали Божјем народу божанске захтеве, како би га враћали на пут послушности божанској вољи и водили га најдубљем познању божанске љубави која му је дарована. Тако приказана и дефинисана, пророчка служба је религиозна појава, која се може наћи једино у историји старозаветног Израиља. На њу треба гледати као на један од начина божанског деловања у историји. Но да ли се такође може тачно одредити посебни карактер пророчке харизме?

*А. Пророци и откривење Јахвеове светости.* Мало пре смо указали да се пророцима нарочито откривала светост Божја. Та црта, која је изузетно наглашена у Књизи пророка Исаије (Ис гл. 6),

<sup>20</sup> В. ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕДИ бр. 2/1973, стр. 86.

својствена је и осталим пророцима. Она се код њих испољава, макар у религиозном максимализму који су сви они проповедали. Видели смо да се светост дефинише као надпојавност Божја, као потпуна другост Божјег бића и као основна особина свих божанских својстава. Она се може такође откривати у виду божанских захтева који су условљени том другошћу Божанског бића. На основу божанске светости и богоизабрани народ дужан је такође да буде свети. Али откривење божанске светости збивало се не само преко пророка. Истина, пророци су доприносили продубљивању појма светости, али светост се откривала на пример и преко богослужења (в. Лев 11,44 и 17 и сл.). Инсистирајући пре свега на светости, углавном на њеном аспекту ритуалне чистоте, старозаветно богослужење је, као и пророчко проповедање, доприносило ширењу у Израиљу идеала светости као моралне чистоте, идеала који се чувао у одредбама старог Мојсијевог закона.

*Б. Пророци и народ Божји.* За пророке је такође карактеристична њихова веза с народом. Та веза је постојала чак и онда када народ није прихватао проповед пророка, као што је то било с пророком Јеремијом. За кога су пророци били постављени и коме су они били слани? Код више пророка имамо много пророчанства која су упућена другим народима. Код њих се такође налазе универсалистички мотиви. Међутим, о другим народима пророци говоре једино у вези са Израиљем. Универсалистички мотиви јављају се у вези са универсалном мисијом Израиља. Мотив пак суда Божјег над многобожачким народима, тако карактеристичан за пророке после ропства, условљен је такође односом тих народа према Израиљу; као што о томе говори на пример 4. глава Књиге пророка Јоиља, многобожачким народима судиће Јахве и казнити их за зла која су они нанели богоизабраном народу. Чак ни Књига пророка Јоне, која показује пророка посланог да проповеда многобошцима, не може се сматрати у том погледу изузетком, јер је уствари та књига упућена истом израиљском народу, мада са узгредним упозорењем на његову универсалну мисију. Та окренутост према Израиљу издваја пророке на пример од писаца првих књига мудрости — Прича, Проповедника, Јова —, који ништа не говоре о израиљском народу, о његовом нарочитом месту, о његовој богоизабраности, о Завету с Богом и Закону који проистиче из тог Завета, о богослужењу, итд.

Можемо чак указати и на неке конкретне облике које је понекад попримало то нарочито посланство пророка Израиљу као Божјем народу. Авакум је био постављен на стражу, тј., по свој прилици, на кулу стражару као пастир над стадом (Ав 2,1). Пророк Језекиљ се такође поставља над Израиљем у својству стражара-пастира народног (Јез 3,16—21). Ми смо такође истакли да је Бог неке пророке толико везао за судбину Израиља, као што је било с Јеремијом и Језекиљем, да је њихова лична судбина била знак и праобраз судбине целог народа. Све то наводи на претпоставку да је пророцима, поред откривења светости Божје, давано и посебно откривење о положају Израиља пред Богом и омогућавано им да богонадахнуто сагледају циљеве које је Бог поставио Себи у вези

са наменом Израиља, а који су били пресудни за историјску судбину богоизабраног народа.

*В. Пророци и историја.* Нарочито карактеристична за пророчку службу била је баш веза пророка са историјом. Откривење које је било дано њему и народу пророк сазнаје и објављује народу у вези са историјом која је у току, тј. кроз догађаје. Јахве преко историје остварује своје пресуде над својим народом и, како смо истакли, пророци се јављају као оруђе тих Божјих судова. Стога треба сматрати да у светлости њиховог доживљеног знања Јахвеове светости и схватања позива њиховог народа они добијају моћ да казују богонадахнуте изреке, тј. изреке проникнуте светлошћу божанске истине, о историјском и религиозном положају Израиља. Та пророчка изрека може се односити на садашњост, а такође и на прошлост, што видимо на примеру Небиим Ришоним, тј. такозваних Ранијих или Првих Пророка. Пророк је на тај начин у стању да објављује узроке Божјег суда и такође да види суштину подвига који допушта Израиљу да савлада кризу и да уђе у савршеније знање Јахвеа и Његових путева. Пророку је својствено да зна како Божји суд над стањем Израиља у датој епохи, тако и ново, потпуније знање Јахвеа и Његових односа према своме народу. Неким пророцима унапред су биле познате оне реалности које су откривене пророцима на основу посебног личног искуства, којим их је Јахве нарочито одликовао. Све је то допуштало пророку да у име Јахвеа не само изриче суд о садашњости или о прошлости, него такође и да прозире у будућност. У будућност је пророк могао прозрети на основу посебног богонадахнутог дара озго, али му је тај дар дат за узврат за његове духовне напоре да схвати унутарњу логику судбине израиљског народа, судбине која је условљена како позивом Израиља тако и божанском светошћу и божанском љубави и све се више и све потпуније откривала кроз историју. Раније смо рекли да је пророчка служба у Старом завету била један од начина Божјег деловања у историји. Томе сада додајемо да су баш пророци били онај орган преко кога је Бог саопштавао Своме народу Своје откривење, које је давано кроз његову историју. И пошто је откривење преко историјских догађаја било начин давања откривења, којим се у Старом завету Бог првенствено користио, зато о многоструком и разновидном божанском откривењу у Старом завету писац Посланице Јеврејима говори као о откривењу које је давано преко пророка (Јевр 1,1).

Чиме се може објаснити појава откривења такве врсте? Начинем божанског откривења уопште у богооткривеној религији. Откривајући се, Бог даје човеку знање о Себи не низом апстрактних категорија него низом интервенција ради остварења Њиме смишљеног плана о човеку и свету. Ради тога Он улази у време, тј. у историју и дејствује у њој. Он се открива појединим људима, на одређеном месту, у одређеном тренутку, у одређеном периоду. Због тих Божјих силазака у историју откривена религија неизбежно узима облик историјске религије, а збир и низ свих Божјих силазака у историју сачињава оно што се назива свештена историја. Тешко да се могу тачно одредити сви начини божанске интервенције или начини давања откривења у свештеној историји Старог завета. Може

се само рећи да уколико старозаветно откривење носи многоструки и разновидни карактер — јер тада још није била достигнута старозаветна пуноћа — свештена историја Израиља је неопходно морала проћи кроз кризе које су имале карактер Божјих судова. Свака таква криза је означавала наредни корак напред у једном непрекинутом историјском процесу Израиљевог појимања откривења које му је давано у постепеној мери. Тако се Бог, пре свега, откривао и деловао отприлике с краја епохе Судија до почетка Макавејске епохе. То је и било време делатности израиљских пророка, који су створили старозаветну пророчку књижевност.

Али са силаском Бога у историју нису везане само историјске кризе и судови свештене историје старозаветног Божјег народа. С њим је у вези читав низ религиозних тренутака који су такође имали одјека у пророчанској проповеди, јер су пророци посредници божанског откривења које је давано управо кроз историју. Овакве тренутке ми смо већ обрађивали у нашим анализама разних страна пророчке делатности. Међу њима је и тема о Завету или пакту, којим се Бог везао са одређеним историјским народом, да би тај народ учинио превасходним оруђем остварења Свога плана у историји. Овде такође спадају теме о Закону који проистиче из Завета, и о његовим облицима и видовима у будућности. Овде такође неминовно припада сведочанство о карактеру судбине Божјег народа у садашњости и у будућности. Најзад, овде такође спада и прозирање у тајне не само делимичног него и потпуног силаска Бога у историју, који се догодио онда када је Божанска Реч постала тело, пуна благодати и истине (Јн 1,14) и када Бог више није говорио кроз пророке него кроз Сина Свога.

У чему се, онда, у Новом Завету састојала пророчка служба?

## ПРОРОЧКА СЛУЖБА У НОВОМ ЗАВЕТУ

### Глава осма

Да ли је долазак Бога у свет кроз оваплоћење укинуо неопходност пророчке службе? Да ли се та служба сачувала у Новом завету и у Цркви? — Текстови Новог завета као да дозвољавају да се на то питање потврдно одговори. Ако се пророштво сачувало и у Новом завету, да ли је онда оно задржало исте те црте и особине које су биле својствене тој служби у Старом завету? Да бисмо одговорили на то питање, морамо разликовати: а) пророчку службу у новозаветној светој историји, тј. у оним догађајима преко којих је човечанство ступило у Нови завет с Богом; б) пророчку службу у људском роду када је већ ступио у Нови завет, тј. Цркву. Пошто постављена питања представљају посебну, широку егзегетску и богословску тему, морамо се у оквиру нашег рада ограничити само на главне проблеме.

### § 1. Пророчка служба у новозаветној свештеној историји

Новозаветна свештена историја може се поделити на три главна доба: приближавање Царства Божјег, његов долазак и улазак у свет кроз sluжење Христа Спаситеља и, најзад, сва историја Цркве,

која обухвата како апостолски век тако и оне тајанствене појаве и догађаје о којима се говори у Откривењу Јовановом. Како изгледа пророчка служба у сваком од тих доба?

*А. Пред долазак Царства Божјег.* Приближавање Царства Божјег као новог еона (доба) у односима између Бога и људског рода није могло бити без пророчке службе. Целокупна старозаветна пророчка проповед у суштини је наговештавала прелазак из Старог завета у Нови завет. Али у том Старом завету биле су казане речи које Свето писмо Новог завета сматра за изузетно пророчко иступање, којим је нарочито требало да се предназначи Царство Божје које се приближавало: „Ево Ја ћу послати анђела Својег пред Лицем Твојим, који ће припремити пут Твој пред Тобом” (Мал 3,1 Мк 1,2) и такође: „Глас вапијућег у пустињи: припремите пут Господу, поравнајте стазе Његове” (Ис 40,3 ; Мк 1,3 и паралеле). То показује да је, према еванђелистима, такво пророчко иступање била делатност и проповед Јована Крститеља. Стварно, у иступању Претече и у вези с његовим служењем испољили су се сви они религиозни тренуци које је Свето писмо Старог завета доводило у везу са појавом пророка. Та криза када се приближавало Царство Божје, пре него што се открило у делатности и проповеди Сина Божјег, била је несумњиво и време Божјег суда, јер је у том часу свештене историје Бог позвао богоизабрани израиљски народ и за њим сав људски род да уђу у Нови завет. Та криза је претпостављала промену унутарњег настројења човека. Стога се проповед Јована, сина Захаријина, испољила такође у позиву на покајање. Као пророк, Јован је, слично старозаветним пророцима, унапред указивао на онај конкретан акт вере који је требало да покајнике доведе у ново Богом одређено духовно стање. Тај акт се састојао у крштењу водом за покајање (Мк1,4 и паралелна места) и такође у прихватању Исуса из Назарета за Јагње Божје које узима грехе света (Јн 1,29). Јеванђеље такође јасно истиче да су сви захтеви које је Јован истицао били по Божјој вољи (Мат 21,25—27.32). Јеванђеље у целини такође показује да су они који су примили крштење Јованово лакше поверовали у Христа и прихватили Његову благовест него они који су то крштење одбацили. Ово такође потврђује да су Јованово доба и целокупна његова проповед били тренутак кризе-суда, један од најважнијих тренутака у свештеној историји. Да ли је било пророчке службе у време проповеди самог Сина Божјег?

*Б. Прелазак.* Христова проповед и Његово целокупно дело чине управо тренутак преласка човечанства у Нови завет. Тај прелазак у истину означава узнесење човека на нови религиозни план, на којем је њему било дано да наследи у Христу нови начин живота. Он стварно представља узнесење макар из разлога што је овде био прелазак из ропства греху у примање богосиновства, из закона у благодат, из смрти у живот. Он је могао да буде извршен једино кроз тајну боговаплоћења, кроз искупитељски подвиг Сина Божјег и савладавање смрти Његовим васкрсењем из мртвих. Такав прелазак неминовно је изискивао кризу-суд, као и низ прелазака који су

се десили у Старом завету и који су били обележени иступањима и проповедима пророка̄.

Пре свега, уколико је немогуће ући у Христом откривено Царство Божје природним путем, као рецимо, путем обичне, природне еволуције, то је стога што морамо сматрати да се сав природни људски род налази у безизлазном положају, тј. баш у стању кризе или осуђености. Зато је речено у разговору Господа с Никодимом: „Ако се ко не роди озго, не може видети Царства Божјег” (Јн 3,3 и сл.). А то исто јеванђеље од Јована сматра за суд већ саму чињеницу Христовог доласка у свет (Јн 3,19; уп. 5,24 и сл.). Али осим тих просуђивања и сведочанстава општег карактера, Нови завет садржи низ посебних изјава које обележавају религиозне тренутке и теме у Христовом делању, већ примећене при нашој анализи старо-заветних епоха, које карактерише делатност и проповед пророка̄.

Овде, пре свега, треба указати на присуство елемената пророчке службе у делатности самог Господа. У чему се Он може упоредити са Мојсијем? Будући да је Господ био испуњење Старог завета, Он је био други Мојсије и због тога у Његовом служењу пророчка делатност није била само праслика, као што је то био случај са првим Мојсијем, него је у Њему имала сву своју пуноћу. Јеванђеље истиче да је народ више пута у Христовој служби видео елементе пророчке службе и да сам Господ није одбијао назив пророка који му је понекад народ давао (в. Јн 12,32; Лк 24,9; Мт 21,11; Дела ап. 3,22 и 7,37). Непрекинута пророчка служба која је најављена у Књизи поновљених закона 18, 15—18 у потпуности се испунила у Христу. За Самарјанку је Он био Месија—Пророк, који је дошао да нам све каже (Јн 4,25). Он је био и пророк самог преласка, тј. Новозаветне Пасхе.

Јеванђеље по Јовану сведочи да је сам Господ сматрао час Своје смрти за суд над светом: „Сада је суд овоме свету, сада ће бити истеран кнез овога света напоље” (Јн 12,31; уп. Рм 8,3). Суд и прелазак испунили су се, пре свега, у самом Господу, који је осудио грех у телу Своме. Тиме што је суд био извршен кроз саму оваплоћену Реч Божју испунила се, између осталог, и она стварност која се манифестовала у Старом завету у Божјим судовима обзнаниваним речју пророка̄. И пошто се такође прелазак извршио, пре свега, у самом Господу, Нови завет такође примењује на Њега назив Пасха, подразумевајући под тим називом како пасхално Јагње, тј. Жртву, тако и оно оруђе божанског дејства које је, слично Мојсију у својству пророка, извршило прелазак новог Израиља у стање богосиновства и поседовања вечног живота (1 Кор 5,7).

Али тај прелазак који је извршио Господ и као Пророк и као Првосвештеник (Јевр 8—9) претпоставља прелазак свеколиког Божјег народа који иде за Њим. Спасење је у Христу већ дано, али и задано. Спасење даровано у Христу треба да буде прихваћено и усвојено од стране целог човечанства и целог света подвигом вере, у Цркви. То је прелазак из стања палог Адама у стање нове твари у Христу. Он се простире на целокупно време Цркве, тј. на цео новозаветни еон. Да ли и у овом новозаветном добу такође постоји пророчка служба?

*В. После преласка.* Прелазак који се извршио у Христу наставља се уз Његову помоћ садејством Светога Духа који је сишао у свет. Човек извршава овај прелазак подвигом вере. Исто као и у Старом завету, овај подвиг пролази кроз кризе. Те кризе могу бити судови Божји. Они се могу тицати како целог народа Божјег тако и групе верника, а такође и појединих верника. Разлика између ових и старозаветних судова састоји се у томе што после доласка пуноће Откривења у Христу и Светом Духу, сви судови воде у добијање суштински новог Откривења, односно таквог Откривења које раније није било дано свету. Све је већ било дано у Христу и у Светоме Духу. Они доводе до постепеног усвајања — по мери духовне способности појединаца — дароване новозаветне пуноће. У том преласку који стално траје једини пророк је сам Христос. Његово дело се наставља у Светом Духу. Кроз Светог Духа Христос продужава да води Свој народ ка Вечној Пасхи, као Челник вере или као Челник живота (Дап 5, 31). Али, као што сведочи Нови завет, у Цркви такође има пророка (Дап 13, 1; 15, 22; 21, 10; такође 1 Кор 12, 26; 14, 29; 32, 37; уп. Откр 16, 16; 19, 10; 22, 9). Из тога произлази да у своје непрекидно пророчко служење Он може укључити и људе пророке. Како се остваривала служба тих пророка у Новом завету?

## *2. Пророчка служба у Цркви*

Историјска црквена стварност, која је приказана у Делима апостолским и у апостолским посланицама, садржи у себи све благодатне елементе које је Дух Свети од самог почетка дао Цркви и који су имали да буду испољени под руководством тог истог Светога Духа у сва наредна времена живота Цркве. Међу тим елементима, као што смо већ приметили, Свето писмо Новог завета истиче и дар пророковања. Из тога произлази да је тај дар својствен Цркви и у току наредних векова. На њега треба гледати као на укључивање од стране Господа у Светоме Духу разних људи у своју личну пророчку службу. Као што смо видели, та се служба наставља и наставиће се све до Његовог доласка у слави. Као што смо већ рекли, ова пророчка служба не доноси Цркви пуније и савршеније откривење које она већ поседује, него је само води ка пунијем и савршенијем усвајању пуноће коју је она примила од Светога Духа. Истина, постоји разлика између пророчке службе првих векова и пророчке службе у Цркви потоњих епоха. Та разлика састоји се у томе што су у време апостола и у време „Дидахи” пророци вршили неке јерархијске и литургијске дужности,<sup>21</sup> док је доцније за вршење тих дужности, под руководством Светога Духа, Црква изнедрила сталну јерархију која је добила институционални карактер. Али природа Цркве од тога времена није престала да буде харизматичка. Стога у њој за сва времена постоји простор за испољавање пророчке харизме. Међутим, кад је у питању то испољавање, у новозаветној Цркви се опажају неке антиномије: с једне стране, будући да је он слободан ном пророчком службом самог Спаситеља јесу очевидне и носиоци

<sup>21</sup> Дидахи XII, XV и X.

дар Божји, пророчки дар се даје по Божјем промислу само некима, и зато ни у Новом завету нису сви верници пророци (1 Кор 12, 29); али с друге стране, због харизматичке природе целе Цркве сви би требало да буду пророци. О последњем сведочи дар свеопштег пророчтва који је поменут у проповеди ап. Петра на дан Педесетнице (Дал 2, 16—21; Јоил 2, 28—32)<sup>22</sup>. Како се у новозаветној Цркви испољава пророчки дар у та два аспекта?

#### *А. Пророчка харизма као својина појединаца*

Које се то чињенице у животу Цркве могу сматрати као несумњива појава пророчког дара. Иступање пророка Агава и других пророка поменутих у Делима апостолским приказују се, као и у Старом завету, увек у тесној вези с критичким или преломним епохама у животу новог народа Божјег, тј. Цркве. Такве су биле, на пример, глад која је избила за време цара Клаудија (Дал 11, 27—30) или гоњења ап. Павла које га је довело до сужањства у Јерусалиму, Кесарији и Риму (Дал 21, 8—11). Аналогно томе, и појаву пророчког дара у Цркви треба тражити у сличним епохама њене историје. Без сваке сумње, овде спадају све епохе великих потреса које је Црква преживела због догматских спорова, изазваних великим јересима. Као што је познато, неке од тих јереси, на пример аријевство, довеле су у питање саму суштину јеванђелске вере. Због тога се Свети Оци, као Атанасије Велики, Кирило Јерусалимски или Максим Исповедник — борци за Православље, који су бранили праву веру и нису дали Цркви да пође супротним путем од Истине и који су је довели до дубљег разумевања повереног јој Христовог откривења — могу убрајати у пророке новозаветне Цркве. Такав пророк новозаветне Цркве био је и св. Јован Златоусти, који се борио за православно схватање хришћанског живота у тренутку када се тај живот налазио пред изузетно великом опасношћу секуларизације. Као пророке можемо сматрати и велике старце 18, 19. и почетка 20. века, јер се њихова харизма преносила без јерархијског постављења, и пошто се дело које су они вршили састојало у сведочењу о благодатном карактеру хришћанског живота наспрам велике кризе рационализма и неверја, које је било захватило хришћанско друштво у то време. Могу се, најзад, сматрати да имају удела у пророчком духу и неки хришћански мислиоци, писци и књижевници типа Достоевскога, којима је било дано да предвиде и предскажу све моменте кризе целокупне хришћанске културе коју преживљава сав хришћански свет у наше дане, а такође да објаве да спасење сваког културног човека мора проћи кроз хришћански максимализам и правилно схватање истинске Христом дароване слободе. На тај начин, појаве пророчког духа у новозаветној Цркви, везане са непрекид-

<sup>22</sup> Или Јоил 3, 1—5, како је у нумерацији глава и стихова у јеврејском изворнику. (Проф. Књазев наводи обрнуто: навод у тексту ставља према нумерацији у јеврејском изворнику а у напомену ставља како је у руском синодском преводу Библије. Но пошто се нумерисање у руском синодском издању Библије подудара с нумерисањем глава и стихова у српском тексту Старог завета, у овом преводу стављен је у текст навод према руском = српском нумерисању).

тога духа су појединци нарочито позвани за ту врсту сведочења. У тим новозаветним пророцима понавља се све оно што је било својствено пророчкој служби у Старом завету, сем што новозаветни пророци не воде разумевању многоструког и разновидног откривења које је преко њих давано, него још бољем усвајању и спровођењу у живот откривења даног у свој својој пуноћи кроз оваплоћење Речи и долазак у свет Светога Духа. Шта се пак може рећи о пророчкој харизми која је дана сваком хришћанину?

### *Б. Дар свеопштег пророштва*

О овом дару сведочи већ више пута наведено место из проповеди ап. Петра на дан Педесетнице, која се позива на речи Јоиља о изливању Духа на свако тело (Дап 1,7 и Јоиљ 2, 28—32). О њему такође сведочи и жеља исказана у Књизи бројева 11,29: „О, када би сви у Божјем народу постали пророци, када би Јахве послао Духа Својега на њих!”, жеља која је свакако имала да се испуни када пуноћа тога Духа буде сишла у свет. О овом дару општег пророштва сведочи навод из Откривења Јовановог 19,10 о сведочанству Исусовом као о духу пророштва које је, како говори та иста књига (1,2; 6,9 и 12,17), реч Божја која надахњује пророке. У чему се могу видети испољавања тог дара који је изливен на сву новозаветну Цркву?

Овај дар се несумњиво налази у основи оног пророчког позива којег се у Цркви удостојавају појединци, а који се јавља у Цркви у изузетним, критичким тренуцима њене историје када се нарочито ставља на пробу вера целог Божјег народа, узетог у његовој целини. Али, уколико се у Новом завету сви позивају да живе вером — а природа вере је таква да се вера снажи и расте у искушењима —, може се закључити да се у тој позваности у живот по вери свих чланова Цркве без изузетка испољава њихова општа позваност и удео у пророковању. О повезаности пророковања и вере могу се навести многа сведочанства. Можемо само напоменути да још Књига постања назива пророком Аврама, јунака вере и оца верујућих, као што видимо у елохистичком приповедању двадесете главе те књиге о искушењу које је снашло Авраама и Сару у Герари: „Сада врати човеку жену његову, јер је он пророк и помолиће се за тебе, и остаћеш жив” (Пос 20,7). Заиста, у вери и у благодати, која је примљена кроз веру, долази до прерастања Закона. А прерастање или надјачавање Закона, како смо то раније истакли, јесте најкарактеристичније испољавање харизме међу старозаветним пророцима, харизме коју су они примили. Оно се изражавало у томе што су пророци разумевали освећујући карактер Закона, који је везан са примањем Синајског Берита, у свести о изворном карактеру идеала светости који је постављен пред Божјим народом, у њиховом универсализму, у њиховом позиву за обрезивање крајњег дела срца и уопште за добијање новог срца од Бога (Јер 36,24—28; уп. 31,33 итд.). Све те појаве старозаветног дара пророштва добиле су своје испуњење у новозаветној благовести о новој твари у Христу Исусу. Та блавест, која је упу-

ћена сваком људском бићу, садржи у себи не само позив да се постане то ново створење него такође и оглашење о благодатном даровању које омогућује да се тај позив испуни и оствари. На тај начин, сваки син Новог завета је позван да оствари у самом себи — и то у много већој мери — оно што је пророчка харизма остварила у самим пророцима и чему су они водили сав Божји народ. У Новом завету то превазилажење Закона и споља се види у томе што верници у своме религиозном животу надјачавају законопоклоништво и формализам, штурци морализам и ритуализам, и уопште сваку ограниченост која је одраз људске греховности. И, уопште, све што заиста јесте хришћански максимализам („Будите савршени као што је савршен Отац ваш небески”, Мт 5,48) може се сматрати као један од пропратних момената у дару свеопштег пророштва, који се на тај начин јавља као нека општа пророчка особина свеколиког хришћанског живота.

У вези с тим стањем може се такође приметити: уколико све стране хришћанског живота имају везе са слободом која је дана у Христу (Гал 5,1. 13), а слобода — како је већ то било напоменуто — представља једну од основних црта пророчке службе, онда хришћанска слобода коју је проповедао ап. Павле такође улази у новозаветни дар свеопште призиваности у пророштво. Али у пророчки дар улази такође и дар опита богопознања. Та црта може се такође сматрати својственом новозаветном дару пророштва уколико новозаветни дар љубави и позваности у живот вечни води синове Новог завета ка живом, опитном, непосредном знању самога Бога, Који се открива још овде, у земаљском животу, и о коме је рекао сам Син Божји: „Ово је живот вечни, да знају Тебе јединога истинитога Бога, и Онога кога си Ти послао — Исуса Христа” (Јн 17,3). Сваки хришћанин се позива да кроз подвиг вере и љубави, кроз личну молитву и кроз учешће у светим тајнама Цркве претвори знање о Богу које је примио слушањем или из књига у опитно знање Бога, које се даје у Светоме Духу. Стога се још у вези с тим може сматрати да хришћанин има удела у пророчком познању Бога. Најзад, у Новом завету то богознање не може бити примање по суштини новог откривења, како је то било код старозаветних пророка, него све веће и веће улажење у пуноћу откривења, која је дарована у Христу и у Светоме Духу. Какве могу бити границе тог знања? Ап. Павле у Првој посланици Коринћанима 2,16 говори о поседовању ума Христовог. Те речи апостола значе да је за усвајање тога ума, тј. знања које сам Христос има, призвана цела Црква и, самим тим, сваки онај који с њом прелази из Старог завета у Нови завет.

Најзад, то знање претпоставља и пророчко проницање у будућност или, тачније, у оно што се збива у времену. У својим вишим степенима то знање се може испољити као посвећеност појединих верника у тајне судбине Цркве или света. У овом случају реч је о пророчком служењу које се даје да га врше појединци у Цркви, о чему је већ било говора. Али делић тога дара може имати сваки хришћанин, макар у односу на схватање своје личне судбине пред Богом, тачније, свог личног крста. Шта је то крст човека хришћанина? Крст, који треба свако да носи, састоји се у одрицању себе

(Мк 8,34), у томе да иде за Христом онамо куда је Он сам ушао, тј. у божанску славу. Али шта је то одрицање себе? То је ступање човека у невидљиву борбу са својим грешним бићем да би остао веран Христу у свим околностима, тј. у свим искушењима вере. А која су то искушења? То је оно што у животу целог Божјег народа могу бити кризе, тј. Божји судови. Кроз такве судове Бог може водити не само народ у целини него и сваког појединог верника. Тим путевима Бог може да води свакога човека ка савлађивању грешне учмалости, ка наслеђивању вишег духовног стања и приснијег сједињења с Њим. Како и за сав народ Божји, тако и за поједине вернике, сличне кризе спојене су с доношењем одговорних одлука, избора и они такође добијају разрешење својих криза кроз подвиге одважности, надања и вере. При обављању сличних дела свако може наступити као пророк ако при том буде тежио максималном усаглашавању својих делатности с Божјом вољом уопште, као и онеме што Бог на путевима Својим може очекивати од њега баш у даном тренутку. А историја хришћанске светости или духовности сведочи да на извесним степенима духовности човеку могу одлуке божанског промисла о њему постати познате и јасне и да му се даје моћ да се приклања пред тим одлукама и да их стваралачки испуњава. То такође спада у дар свеопштег пророштва. Другим речима, тај дар води стваралачки одважном току свеколиког хришћанског живота, тј. ка стицању оне творачке оштроумности у делу служења Богу, у коју Господ позива синове светлости, стављајући је на супрот грешној довитљивости неверног домопозитеља и осталих синова овога века (Лк 16,8). И најзад, постављајући те захтеве, Бог у Новом завету даје ради њиховог извршења одговарајућу благодатну помоћ у Духу, који је сишао у свет на дан Педесетнице, а уз то су ти благодатни дарови у некој мери већ били присутни у оном небеском залогу који човек прима при ступању у Цркву у тајнама крштења и миропозања...

Тако схваћени новозаветни дар свеопштег пророштва прожима све области хришћанске делатности. И стога је тешко, скоро немогуће, јасно разграничити шта у њега спада и шта у њега не спада у животу новозаветне Цркве и човека-хришћанина као појединца. Али, као што је познато, оно што улази у област благодати, уопште не подлеже никаквом разумском разграничавању и делењу јер је то стихија слободе, слободе Светога Духа, који даје дарове по мери вере. Такође се не могу начелно одвојити дарови Светог Духа један од другог, као што се они не могу одвојити од личности њиховог Даваоца, Ипостаси Божје — Светога Духа. Треба само поновити оно што је већ раније било истакнуто: дар свеопштег пророштва није ништа друго до давање нарочите пророчке особине у Светом Духу свеколиком хришћанском животу. То има у виду Откривење Јованово које говори о сведочанству Исусовом као о духу пророштва (Откр 19,10). На то сведочанство, на крају крајева, своди се сав хришћански живот, јер је он животна исповедање Исуса као Сина Божјег и Спаситеља, као Господа који је већ дошао и који ће доћи, који се очекује у слави, који се зацарио у људским срцима и у Цркви, а преко њих и у целом свету, Који ће се јавити у слави да победи и последњег непријатеља, смрт, и да би царство било пре-

дано Богу и Оцу, еда би Бог био све у свему (1 Кор 15,25—28). И стога није чудо што сав хришћански живот неминовно добија пророчки тон. Тиме се још једном истиче неопходност удубљивања у проповед старозаветних пророка, који су имали предукус тога живота кроз своју харизму, да би се схватили и суштина новозаветног живота и његово правилно испољавање у црквеном животу и у животу у Цркви.

## SUMMARY

*Archpriest A. Knyazev*

### THE PROPHETS, PART III

In this part the author gives some *generalizations* and *conclusions*. Having exposed a detailed analysis on the relationship between the evidence of Exodus 1—15 and of the prophetic ministry in general, he states that this evidence of Exodus could be applied to the ministry of all other prophets. Such understanding is indicated and confirmed by literary evidences, as well as by the evidences of historic and biographic nature (Ch. 7, & 1).

According to the evidence of Exodus and other biblical evidences, the prophetic ministry is dealt with in light of the general teaching on the Revelation (§2). Some analogies are discussed here: revelation and crises, revelation and prophets, revelation and divine judgements.

In the third paragraph of the seventh chapter some syntheses and conclusions are summarized. It is stated that the prophets were people who received the knowledge of God directly through the revelation. This made them capable of perceiving into the present, past and future times, in order to communicate their thoughts to the people. The divine holiness was first granted to the prophets, who were obliged to transmit this revelation to the people, in order to lead them along the way of light and to help them to become holy. In this respect, the prophets were in a close link with the Chosen People and their history.

*The Prophetic Ministry in the New Testament* is the subject of the concluding chapter of this study (Ch. 8). The author states that the prophetic ministry has lasted throughout the Church history. Moreover, each Christian is in a way called into this ministry, according to Joel (2, 28—32) and to the charismatic character of the Church. Therefore, it is quite justified that the Christian life, the life in the Church, receives a prophetic character. This indicates how necessary it is for us to study the preaching of the Old Testament prophets, who drew attention to this life.